

DEMNITATEA FEMININĂ A FILOZOFIEI

Glose la câteva pagini geniale de S. de Beauvoir

„Amintirile unei fete cuminiți” (*Mémoires d'une jeune fille rangée*, 1957) – în **Literatura mărturisirilor**, vol. II, BPT, ed. Minerva, București, 1972; traducere Anda Boldur.

I. „Într-o carte cu muchii aurite citisem o istorioară care mă convinsese pe deplin; o mică larvă care trăia pe fundul unui iaz era îngrijorată; una după alta tovarășele ei piereau în noaptea firmamentului acvatic: oare avea să dispară și ea? Deodată se pomeni de partea cealaltă a beznei: avea aripi, zbura mângâiată de soare, printre flori minunate.” (p. 493)

În primul rând, mi-ar plăcea să aflu autorul și titlul acelei cărți nenumite, în care se plasase o asemenea comoară. Deși n-ar avea alt rost decât cel de a-mi satisface curiozitatea și obișnuita acribie. Căci parabola aceasta e clară și era la îndemâna oricărei minți cu înclinație metafizică, fie și dată de simpla credință. Totuși, știm cât de greu este să-ți vină o idee „limpede ca lumina zilei”. Pare mai ușor să scoți una fumurie, întortocheată, după ce rătăcești îndelung prin cotloane ale aparenței, irealității etc. Înainte însă de a trece la interpretarea memorialistei – atribuită copilei care fusese, pe la câți ani? –, aș vrea să-mi încerc puterea (capacitatea) de a „vedea” ce înțeleg eu din informația furnizată.

Nu de o îngrijorare oarecare se vorbește, nici măcar de una precum angoasa părăsirii unui leagăn sau mutării într-un nou domiciliu, ci de anxietatea dispariției. O spaimă care, ajungând la paroxism, seamănă a agonie și anunță modificarea ființei înseși. Întâmplător, specia implicată aici chiar capătă aripi și... Procesul se numește metamorfoză. Dar fenomenul este de-a dreptul endemic! Alți subiecți se trezesc cu lăstari (sâmburii), cu plămâni și picioare (mormolocii), cu colți, ochi, antene ș.a.m.d. Ba, atribuind simțire unor obiecte materiale, să luăm aminte la piatra care se trezește sculptură, la mineralul care se pomenește element de calculator ori robot... Până și în lumea cuvintelor, să nu credeți că saltul de la un biet suflu la un sens propriu, ori de la acesta la metaforă, e mai puțin chinuitor, neașteptat, „mortal”!

Această bruscă – în orice caz, rapidă – schimbare de formă și mod de existență reprezintă totodată trecerea dintr-o lume în alta mai cuprinzătoare, care o transcende pe cealaltă. Se face depășind un prag care dinăuntru celei dintâi apare ca o zare înaltă întunecată. Iar ființa parcă smulsă-atrasă dincolo, ce se percepea ca o anume entitate natural lăsată, descoperă în ea un altcineva. Care pornește încântat la explorarea universului proaspăt deschis înaintea sa. Ceea ce fusese perspectivă de pieire se dovedea lansare într-o nouă viață.

Aș putea în continuare să speculez pe ideea că de fapt sunt în cauză trei lumi și nu două, de vreme ce larva trebuie să fi provenit dintr-un ou, acesta având propriul său mediu sau

constituind el un mediu. (Pentru o precizie științifică ar surăde poate discriminarea în lăunțitoare mediu – lume – univers și teoria nivelelor de realitate.) Apoi, să atrag în discuție prin cunoștințele mele biologice și cele mitologice pe de o parte fătul în apele sale amniotice și de alta sufletele morților / strămoșilor. Dar prefer să dau drumul comentariului-povestire al autoarei care m-a provocat la întrecere.

„Analogia – scrie ea – mi se părea indiscutabilă; o fâșie îngustă de azur mă despărțea de raiul în care strălucește adevărata lumină; adeseori mă culcam pe covor, cu ochii închiși, cu mâinile împreunate și porunceam sufletului meu să-și ia zborul. Nu era decât un joc; dacă aș fi crezut că mi-a sunat ceasul, aș fi țipat de groază, deși eram familiarizată cu gândul morții.” (ibidem).

Transpunere intelectuală colorată emoțional, urmată imediat de una intuitivă (privire înăuntru) și de un exercițiu ludic ce nu trebuie să înșele, fiindcă se desfășoară în condiții cvasi-rituale (covor, gestică rugăciunii) și concentrare a voinței aproape mistică. Mica persoană pricepuse alegoria (alegorismul) și deplasase în sus (*ana-*) povestea celor două stări-lumi ale larvei fluture, aplicând-o la viețuirea umană – ce revela astfel două paliere, unul somato-fizic, celălalt psihic, primul ordinar, al doilea „paradisac” și (mai) „adevărat”, deci sacru. Mai mult, surprinsese linia de departajare dintre ele: „o fâșie îngustă de azur” (pandant al „noptii firmamentului acvatic” din parabola de referință). Și, drept urmare, identificându-și sufletul prin toate aceste mișcări „ciliare”, și-l face deja să experimenteze ieșirea din trup, moartea fericită (cum am denumit-o cândva). Numai că mintea sagace a copilei nu putea să escamoteze gândul la cealaltă moarte, cea groaznică, primită prin reflex de la adulți.

II. De unde, a doua mare mișcare empatic-proiectivă: „Într-o seară, totuși ideea veșniciei m-a făcut să îngheț. Citeam: pe malul mării o sirenă își dădea sufletul; de dragul unui prinț frumos, renunțase la sufletul ei nemuritor și se transforma încet în spumă de mare. Acel glas care fără încetare șoptise în sine ei: «exist», tăcuse pentru totdeauna: mi se părea că întreg universul se prăbușise în tăcerea neantului.” (ibid.)

Dezvoltarea prin metamorfoză nu este caracteristică doar larvelor de fluturi, ci și unor animale fluviatile și marine (arici, stele de mare, moluște etc.). Printre acestea s-or fi diferențiat și... sirena, o versiune stilizată – de nu cumva umanoidă, trădând amintirea unei pre-umanități amfibii – a urâțelilor noastre broaște. Astăzi nimeni nu mai crede în sirene, dar în vremuri mitologice (de exemplu, în a lui Ulisse) s-ar putea ca vreunul să le fi văzut și auzit efectiv. [Pun în paranteze ipoteza care pariază pe alt „naturalism” mitic: acela al unor fecioare-păsări.]

Totuși, întâlnindu-le în basme, ele se înfățișează încă imaginației și mai vorbesc sentimentelor.

Simone, fata care ieșise la suprafața biologicului cu sufletul ei, care era în stare să cugete «eu (una) exist în ciuda făpturii mele duale», descoperă în jur o lume foarte frumoasă (*Ah, que c'est beau voir!*), minunată și aparent eternă, căreia e gata să se dăruie total. Mai ales că ajunsese și în stadiul sexualității. Însă brusc are o senzație vertiginoasă: dar dacă pierd această conștiință de mine, cu „vocea” ei! M-aș transforma într-o iluzie („spumă”), iar sinele meu s-ar topi în neantul figurat o clipă de acel Prinț frumos. Neant înseamnă Antiunivers („mi se părea că întreg universul se prăbușise”), gaura neagră și fără glas a morții veșnice, înghețate. S-a făcut haz de versul lui Vlahuță „Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei”, și iată că nu-i deloc absurd.

„Dar nu – replică autoarea, extrăgându-se din avatarul sirenei și păstrând identitatea copilei. Dumnezeu îmi făgăduise veșnicia (pozitivă – n. m.): niciodată nu aveam să încetez de-a vedea, de-a auzi, de a-mi vorbi. Sfârșit nu avea să fie.” (ibid.) Ceea ce seamănă a apel la un *deus ex machina*, oferit de simpla credință, transmisă probabil prin tradiția familiei.

Părerea mea este că un Dumnezeu mai actual nu promite eternitatea, ci o asigură într-un fel, în El, ființelor și lucrurilor. Prin urmare, într-Adevăr, nu va fi nici o încetare, nici un sfârșit, decât relativ la o anumită «lume» (un anume nivel de realitate), în raport cu părți alienabile din noi și în legătură cu ... religia. Însă „a vedea, auzi, vorbi” rămân problematice. Mai curând „a simți, (auto)percepe, înțelege” s-ar putea să se perpetueze.

III. Aventura psiho-filozofică precoce continuă astfel: „Fusesse numai un început: adeseori gândul acesta mă tulbura; copii se nașteau, îmi spuneam eu, dintr-un *fiat* divin; dar împotriva oricărui conformism religios, îngrădeam capacitățile Celui Atotputernic. Această prezență în mine care îmi afirma că exist nu depindea de nimeni, niciodată nimic nu putea să o atingă, era cu neputință ca cineva, fie chiar și Dumnezeu, să o fi fabricat: el se mărginise doar să-i dea un înveliș. În spațiul supranatural zburau, nevăzute, impalpabile, miriade de mici suflete care așteptau să se încarneze. Fusesem și eu unul dintre ele și iată că uitasem totul: ele se vânzoleau mereu între cer și pământ și apoi nu-și mai aminteau nimic. Îmi dădeam seama cu spaimă că această lipsă de memorie echivala cu neantul; totul se petrecea ca și cum, înainte de a mă fi ivit în leagănul meu, n-aș fi existat de fel. Trebuia să împlinesc acest gol: voi prinde în zbor acele tainice flăcări jucăușe a căror lumină iluzorie nu lumina nimic, le voi face să vadă cu ochii mei, voi destrăma negurile, iar copiii care se vor naște mâine își vor aminti... Mă pierdeam până ce eram cuprinsă de amețeală în asemenea năstrușnice visări, străduindu-mă zadarnic să găsesc o punte între conștiința mea și timp.” (pp. 493-494).

Înșușită paradigma nemuririi, a vieții fără de început, se ivea firește întrebarea asupra începuturilor, mai exact a nașterii copiilor umani. Simone ignoră (inconștient?) rolul părinților și limitează deliberat puterea divină. Potrivit ei, aceasta se manifestă doar ca decizie ontică („să fie!”) și primă contribuție la morfoză (să „dea un înveliș” sinelor individuale). Își imaginează, deci, sufletele prenatale – după ce le concepe apofatic drept necreate, în autonomie față de Dumnezeu,

invizibile, impalpabile, nenumărate („miriade”, cu o figură de stil aplicată îndeobște îngerilor), imponderabil-volante (în așteptarea încarnării) – sub forma unor „tainice flăcări jucăușe”, fiindcă și le apropiase afectiv declarând că fusese una dintre ele. Urmează însă din nou îndoiala. Lumina aceea captată prin joc infantil înăuntrul putea fi iluzorie, să nu corespundă la nimic de Dincolo, căci între „cer” și „pământ” se întindea o pată neagră sau se căsca un înspăimântător gol de... memorie. Acesta era neantul, domeniul neființei! Contrazis de însuși faptul existenței „mele” și în special de prezența în „mine” a ceva / cineva care afirmă că „exist”! Și iată ieșirea din aporie, tăierea nodului gordian: un întreg program de acțiune, vizând convertirea generațiilor viitoare la viziunea ei, transparentizarea celui intermundiu, lecuirea amneziei (anamneza)... Cred că persoana matură, nu puștioaica, constată vanitatea celui proiect, care ar fi presupus dilatarea timpului în funcție de conștiință.

Tind să împărtășesc exasperarea autoarei cu privire la divorțul – dacă a existat mariaj – dintre conștiință și timp. Și pentru mine timpul e mai degrabă Dușmanul; de aceea m-am străduit să-l boicotez îndelung. Totuși, totuși. Nu cumva „defecțiunea” consistă în felul cum interpretăm pe unul sau / și pe cealaltă? Timpul este tratat astăzi ca un soi de a patra „dimensiune” a spațiului și mai nimeni nu-l mai raportează la eternitate, care probabil este considerată o categorie vetustă. Ei bine, spațiul „supranatural” ar trebui să aibă măcar 5 dimensiuni și un apendice „temporal”, un timp mai subtil, ce la o adică merită numele eternitate. Nașterea se petrece – nu-i așa? – prin intrarea în timpul fizic și implicit uitarea /părăsirea/ celui meta-fizic. Dar oare această uitare este totală /părăsirea – fără posibilitate de întoarcere/? Îndrăznesc să cred, sper că nu. Deoarece timpul nostru săgeată își trădează proveniența dintr-un arc-cotor, prin păstrarea amintirii acestuia ca un cursor care sare din punct în punct pe linia lui și într-o zi va ajunge vârf. Cursorul acesta sesizabil (nu nebunește unii strămoși ai noștri ne-au îndemnat „să prindem clipa”) e *prezentul*. Etalându-și două „dimensiuni” – trecut-viitorul axial și prezentul nodal –, timpul se adresează la două componente psihice ale noastre: memorial-proiectivă și contemplativă. Întâiei nu-i promite decât... efemerul, iar celeilalte îi lasă gustul... veșniciei. Mă tem că până acum intelectualii au echivalat conștiința cu prima (punând-o undeva prin minte) și cea de-a doua a fost relegată în inconștient. Apoi s-a mai făcut o greșală. Nu s-a observat structura contradictorie a celei dintâi, alcătuirea ei dintr-un eu și un non-eu (mine, alter-ego), și dispunerea între ele și în adâncul lor – ca o parte comună – a sinelui. Acesta, altminteri nelocalizabil în noi, este adevărata noastră *in-stanță* și nu are nevoie să-și amintească, fiindcă ea *se știe*, și anume de aceeași esență cu Marele Sine. Lumină increată, în sensul de creată *întru* și nu ne-creată. Oricum, uitarea (ca și tăcerea) pare a fi în raport cu eternitatea și divină.

Din acest punct de vedere, mă despart de Simone de Beauvoir dacă postula o diferență substanțială între Dumnezeu și „foetusii celești”, dacă nu-i vedea măcar legați „ombilical” de El. Și bănuiesc că, deși își descoperise sinele („această prezență în mine care îmi afirma că exist”), nu l-a noționalizat până la urmă, ci l-a confundat fie cu eul, fie cu *moi*. Poate că atunci când în limbajul său intervine direct *soi*, se întâmplă din

pur automatism popular, care îl ia drept reflexiv al eului. În fine, regret că nu accepta reiterarea încarnării (reîncarnarea), ce i-ar fi dat o cheie pentru misterul morții și un fir de legătură între „sufletele” aflate în stare *ante natum* și respectiv *post mortem*.

IV. „Eu cel puțin mă smulseam din beznă; dar în jurul meu lucrurile rămâneau cufundate în ea. Îmi plăceau basmele care atribuiam unei andree gânduri în formă de andrea, unui bufet gânduri de lemn; dar acestea erau basme; obiectele cu inima opacă zăceau pe pământ fără să-și dea seama, fără să poată șopti: «exist». Am povestit cu alt prilej cum la Meyrignac mă uitam prosteste la o biată haină părăsită pe spătarul unui scaun. Am încercat să glăsuiesc în locul ei: «sunt o biată haină ponosită». Dar mi-a fost cu neputință și m-a apucat groaza. În veacurile apuse, în muțenia bunurilor lipsite de viață, îmi presimțeam propria-mi absență: presimțeam, ocolit în chip înșelător, adevărul morții mele.” (pp. 494-495).

Trecere de la introspecție, înțelegere intimă a existenței (în accepția curent atunci și chiar și azi) la cunoașterea intuitivă a *obiectualității*, pe care eu am numit-o undeva, în sens strict, realitate. Oare lucrurile au sine, pe care să-l gândească și să și-l exprime (*sotto voce*)? – aceasta e întrebarea. Părerea Simonei de Beauvoir este că nu; și am înclina să-i dăm dreptate. Însă Lupașcu, pe urma cercetătorilor din microfizică, echivalează (sau unifică) structura subatomică cu psihismul și unii (de exemplu, savanții care lucrează la megareactorul, acceleratorul faustic de particule de la Geneva) caută în aceea pe însuși Dumnezeu. Fără îndoială, Dumnezeu se ascunde / manifestă și acolo (deși e absurd să încerci să-l „prinzi”). De asemenea, este „clară” legătura cu bezna simbolizată de gaura neagră și, de partea asta, a vieții sufletești, cu trecutul (uitat), absența, muțenia, moartea... Dar acolo – și aici în oasele noastre etc. – se joacă un joc între materie și antimaterie, care nu pot să se anuleze reciproc și asta datorită unei submaterii (inframaterii), ce la o adică merită numele de informație, apoi pe acela de energie, de numenal, de „în-sine”. O fi „opacitatea” lui Dumnezeu, care are nevoie de „lumina” noastră pentru a se percepe?

Într-adevăr... Voi cita în continuare din memoriile Simonei, comentând de astă dată printre rândurile ei:

„Ochii mei creau lumină; în vacanță, mai ales, mă îmbătam cu descoperiri; din când în când, însă, mă rodea îndoiala: poate că în loc să-mi înfățișez lumea, așa cum era, prezența mea o denatura. [*Fizicienii domeniului nuclear știu bine, de vreun secol, cât de cronică e această perturbare.*] Firește, nu-mi închipuiam că în timpul somnului meu [*Dumnezeu o fi emanând lucrurile, materia, realitatea stricto sensu în „somnul” Său?*] florile din salon plecau la bal [*cu plantele e altceva: sunt ființe*] și nici că între bibelourile din vitrină se înfiripau idile [*poate da, între microparticulele lor*]. Dar uneori bănuiam că peisajul câmpenesc, atât de familiar, ar putea să imite acele păduri fermecate [*aici iar greșeste, referindu-se la alt „regn”*] care își schimbă înfățișarea de îndată ce un străin pătrunde în ele: la fiecare pas îi apar noi miraje, se rătăcește, luminișuri și desişuri îi ascund taina lor. [*Ca să apară bioticul, poate Divinul „visează”; regnurile vii, celelalte decât omul, reprezentând diverse forme de „vis”, mai animate sau mai puțin animate. Apoi, El dorește să fie lăsat să se „odihnească”, de aceea se apără... Atmosfera pădurii animate îmi amintește de Buzzati.*] Pitită după un copac, încercam zadarnic să surprind singurătatea [*singularitatea!*] din marginea [*mai exact, din adâncul, miezul*] pădurii. [*Dar e*

minunat să accepți această sustragere sacră!] (p.495).

Exasperată, Simone de Beauvoir declară ceva mai jos că se abandonează cunoașterii confecționate pentru ea de „cei mari”. Maturizare? Urmează năpustirea în cărți. Mot-à-mot: „Cei mari îmi garantaseră lumea și numai rareori încercam să pătrund în ea fără ajutorul lor. Preferam să-i urmez în universurile imaginare pe care le ticluiseră pentru mine.” (ibid.). Ceea ce este un exces de modestie. Nu făcuse totul până atunci ca să realizeze o străpungere personală a Realității?

V. Dar trebuie să pun punct galopului meu lecturistic-interpretativ. Fără să mă aplaud, fiindcă, în fond, n-am făcut decât să-mi reiau o meteahnă din adolescență, când din lipsă de inventivitate mă dedam la comentarii de cărți, fragmente etc. Astăzi însă, cu mijloace (ale neputinței) superioare, sunt în stare să adaug nuanțe, să stabilesc mai multe legături în câmpul culturii și chiar să evadesc din textul ce *se scrie* pe marginea paginilor de referință în reverii, rătăcirii, aventuri personale. Care uneori se redactează paralel ori prin întreruperea celeilalte activități, cu o altă mână, parcă, sau altă emisferă. Astfel, în cazul de față, glosarea mea a fost însoțită și din când în când volatilizată de un fel de „revelație” ce se consemna în Jurnal...

Pe de altă parte, cum ar putea să-mi scape unitatea de preocupări dintr-un timp dat? Ceva coalizează mereu impulsurile și semnificațiile înăuntrul nostru. *Post factum*, se iluminează mobilurile. Oare de ce am căzut peste aceste file memorialistice ale Simonei de Beauvoir, pe care nu le mai citisem, despre care habar n-aveam că există? (Ba, cum de mă îndreptasem, într-o clipă de plictiseală, spre bibliotecă și apucasem automat tocmai volumul cu pricina și, răsfoindu-l, mă oprisem la o autoare ce nu-mi inspirase niciodată mare simpatie?) Pași ai hazardului înlănțuindu-se! Mă ocupasem câteva zile de îngeri, în posibila lor relație cu sufletele. Și iată, pupilele mele obosite căutau o scamă, un norișor de care să se agațe. Poate era acesta: „împotriva morții mă apăra credința; închideam ochii și, într-o străfulgerare, mâinile *îngerilor*, albe ca zăpada, mă ridicau la cer.” (Aproximativ, debutul fragmentului – vezi p. 493, s. m.) Însă au trecut mai departe, distrat, și ecranul minții abia acum mi le afișează!

În fine, îmi dau seama că a fost nevoie de această ciudată adâncire într-o anume urmă textuală spre a-mi aminti ce *știam* despre scriitoare și a-i imagina traseul. Ca o acoladă, mă gândesc la întâlnirea și conviețuirea ei cu Jean-Paul Sartre. Cuplu sorit să se alcătuiască, predestinat? După câte înțeleg, ea și-a început experiența intelectuală prin a-și descoperi vocația filozofică, iar el – potrivit confesiunilor din *Les Mots* – pe aceea scriitoricească. Apoi, dumneai a evoluat mai mult către literatură, dumnealui mai degrabă în filozofie – asta indiferent de cantitatea producțiilor lor în cele două forme de manifestare. Sigur el a umbrit-o în ultimul domeniu, și cu concursul sentimentului de inferioritate indus și „cultivat” femeii în general, nu de azi-de ieri. Istoria culturală a omenirii nu a reținut nici o mare „filozoafă” (termenul sună prost, dar pare justificat, moral-lingvistic, să i se șteargă ghilimelele); cea spirituală – nici o întemeietoare de religie. Deși, probabil, femeia intuiește mai repede Sinele – în orice caz, este mai pregătită decât bărbatul să primească Revelația. (Fecioara născând pe Iisus! *Sophia!*)

Ca să nu ne pierdem ‘virtutea’ sau ‘virginitatea’ discernământului, putem pleda cel puțin pentru demnitatea feminină a filozofiei.